

УДК 159.942:[377.36-057.88:614.253.5

А. В. Перепелиця

аспірант лабораторії методології і теорії психології

Інституту психології імені Г. Костюка Національної академії педагогічних наук України

м. Київ, вул. Панківська, 2

e-mail: rasko-anna@ukr.net

НЕГАТИВНІ ПЕРЕЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ

У статті розглядається вплив навчального процесу на особистість студента медичного коледжу. Представлені результати теоретичного дослідження професійного вигорання на етапі професійної підготовки. Аналізується проблема виникнення негативних переживань під час проходження практичних занять в лікувальних установах, та їх можливі наслідки для подальшої трудової діяльності.

Ключові слова: психологія, професійне самовизначення, студент, медичний коледж, стрес, професійне вигорання.

Актуальність теми.

На сьогоднішній день зміни професійного самовизначення у студентів медичного коледжу займають одну з актуальних проблем, так як мають наслідки при подальшій трудовій діяльності. Головна проблема представлена в тому, що одна категорія студентів з невідповідними якостями особистості виходить працювати медичними сестрами, а друга, потенційно якісних працівників лікувальних установ, втрачається під час навчального процесу. Як свідчать результати опитування студентів медичних коледжів, найчастіше всього зміни професійного самовизначення відбуваються із-за негативних переживань під час проходження практичних занять в лікувальних установах.

Отже, **об'єктом** обговорення в даній статті є особистість студента медичного коледжу. **Предметом** є емоційне вигорання під час навчально-виховного процесу. Маємо **за мету** визначити основні психологічні фактори впливу на особистість студента, які здатні викликати негативні переживання, з подальшими можливими змінами у професійному самовизначенні.

Медицина — це професія, яка ґрунтується на почуттях, емоціях та переживаннях. Робота медсестри пов'язана не тільки з великим фізичним навантаженням, але і з великим емоційним напруженням. Останнє виникає при спілкуванні з хворими, яких відрізняє підвищена дратівливість, хвороблива вимогливість, образливість і т.п. Сама професійна діяльність медичних працівників припускає емоційну насиченість і високий відсоток факторів, що викликають стрес.

Середній медичний персонал лікувальних установ (медичні сестри) є найбільш численним по складу, приймаючи на себе найбільшу частину робочих навантажень у ході надання лікувально-профілактичної допомоги населенню.

У роботах ряду вітчизняних і зарубіжних авторів: Г. С. Абрамової, М. Боухала, Б. Д. Карвасарського, Р. Калимо, Р. Конечного, Г. І. Куценко, Є. І. Сошникова, Л. Ф. Тихомирової, О. Р. Фонарьова, І. Харді, Г. К. Ушакової та інших, вивчаються соціально-психологічні чинники професійної діяльності працівників допо-

магаючих професій, що провокують стресові стани, виникнення синдрому хронічної втоми та інші негативні симптоми, а також приділяється підвищена увага соціально-психологічним особливостям професійної адаптації медичних працівників до умов діяльності.

Як показує аналіз літератури, проблема впливу професійного стресу на особистість медичного працівника проаналізована досить широко, але в основному стосовно лікаря. До теперішнього часу область психологічного змісту професійної діяльності, специфіка та умови виникнення різного роду негативних переживань та професійних деформацій особистості середнього медичного персоналу лікувальних установ є мало вивченою. А питання виникнення стресу внаслідок впливу професійних особливостей навчального процесу у майбутніх медичних сестер взагалі у вітчизняній літературі майже не розглянуто.

Звернення до проблеми емоційної дезадаптації професіоналів (внаслідок нестерпних емоційних перевантажень) відбулося у сфері психології праці — після появи в англійській літературі результатів дослідження так званого «синдрому емоційного вигорання» як спеціального виду професійного захворювання осіб, які працюють в системі людина — людина (психологів, психіатрів, медиків, вчителів, священників та ін.) [3, С. 78].

Довгий період часу цей синдром розглядався лише в клінічних умовах і тільки нещодавно заговорили про те, що він здатний починати розвиватися під час професійної підготовки медичного працівника.

За даними багатьох досліджень, діяльність студента медика відноситься до числа напружених в емоційному плані видів праці, що відбивається на рівні їх психічного та соматичного здоров'я [9, С. 26-29]. Висока інтенсивність «знаннєвих» навантажень, монотонність, часті стресогенні ситуації заліків та іспитів з одного боку [10, С. 545-550], а з іншого — низький рівень психологічної культури, особистісні девіації, психофізіологічні та вегетативні особливості, недостатній розвиток комунікативних здібностей, навичок саморегуляції призводить до того, що значна частина студентів медиків страждає на стрес та індуковані розлади [6, С. 20-26].

На рівні емоційної сфери студента медика такі порушення часто проявляються як синдром емоційного вигорання (СЕВ). Перші роботи з цієї проблеми з'явилися в США. Американський психіатр Н. Frenzenberger в 1974 р. описав феномен «burnout» для характеристики психологічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з пацієнтами (клієнтами) в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Соціальний психолог К. Maslach визначив цей стан як синдром фізичного та емоційного виснаження, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння і співчуття по відношенню до клієнтів (пацієнтів), підкреслюючи, що вигорання — це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу [15, С. 26-34].

Численні зарубіжні дослідження підтверджують, що вигорання впливає з професійних стресів. Пулен і Уолтер в лонгитюдному дослідженні виявили, що збільшення рівня вигорання пов'язано зі збільшенням рівня професійного стресу. Роуї отримав дані про те, що особи, які відчувають «вигорання», мають більш високий рівень психологічного стресу і меншу психологічну стійкість [8, С. 16-21]. Досі ведеться широка полеміка з питання співвідношення таких понять як стрес і вигорання. Незважаючи на зростаючий консенсус щодо концепції останнього, в літературі досі відсутнє чітке розділення між двома цими поняттями. Хоча більшість дослідників визначають стрес як невідповідність в системі «особистість — серед-

овище» або як результат дисфункціональних рольових взаємодій, традиційно не спостерігається єдності щодо концепції професійного стресу [18, С. 117-134].

Поняття «професійного вигорання» медичних працівників давно відомий синдром, лікуванням і профілактикою якого займаються лікарі та психологи. У вітчизняній та зарубіжній психології найбільш відомі узагальнення відносно даної проблеми представлені у роботах В. В. Бойко, Н. Є. Водопьянкової, А. Ю. Видай, Т. В. Зайчикової, В. І. Ковальчук, Г. В. Ложкіної та ін.

В даний час науковий і практичний інтерес до вигорання обумовлений тим, що цей синдром безпосередньо проявляється в ситуаціях, пов'язаних із самопочуттям, здоров'ям працівників, ефективністю їх праці і стабільністю ділового життя організації. СЕВ може виникнути на початку професійного становлення, на етапі освоєння професії [11, С. 75-93].

В останні роки увагу дослідників і практичних лікарів привертає проблема досить широкого поширення СЕВ серед студентської молоді. Так, за даними Джекобса і Додда [16, С. 23-28] до 40% студентів коледжів страждають вигоранням різного ступеня вираженості, причому частота виявлення СЕВ збільшується від молодших до старших курсів. За даними Американської Медичної Асоціації, студенти-медики стикаються з емоційним вигоранням набагато частіше за студентів інших спеціальностей. Частота стресобумовлених депресій і СЕВ серед студентів медичних вузів Голландії, Англії досягає 20-26% [17, С. 584-589]. Дані стосовно розвитку СЕВ серед студентів вітчизняних медичних навчальних вузів дуже обмежені.

Серед факторів, що провокують розвиток СЕВ у студентів — медиків, виділяють як середовищні (умови навчання, навчальне навантаження, стресори), так і особистісні (високий рівень тривожності, нейротизм та ін. [13, С. 237-243]. Дані фактори добре розглянуті Г. С. Нікіфоровою [5, С. 443-463], з зарубіжних психологів можна назвати Бурке [12, С. 101-117], Тісена [20, С. 110-120]. Інші автори відносять до провокуючих факторів наступні: особистісний, рольовий і організаційний. Особистісний проявляється у рольовій конфліктності і невизначеності обраної ролі (майбутньої спеціальності). До особистісних чинників відносять: схильність до співчуття, ідеалістичне відношення до навчання, разом з тим нестійкість, схильність до марень, одержимість нав'язливими ідеями, емпатію, м'якість, захоплюваність, ідеалізування, інтровертованість, нейротизм.

Важливим видається той факт, що розвиток СЕВ у студентів залежить від їх особистісних акцентуацій, психовегетативних особливостей, що визначає тяжкість і специфіку симптомів емоційного вигорання в динаміці навчання [7, С. 51].

Незважаючи на загальноприйнятту думку, що вигорання пов'язане з умовами навчання (стресори середовища), в ряді робіт показано визначальну роль життєвих подій, побутових стресогенних ситуацій у розвитку СЕВ [19, С. 464-481]. Очевидно, що вигорання у студентів — складний феномен, що є функцією особистісних психофізіологічних особливостей, соціальної підтримки і робочих стресорних навантажень, але в кінцевому підсумку істотно впливає на стан їхнього здоров'я і успішність. При цьому повідомляється, що стресові життєві ситуації, пов'язані з навчанням на молодших курсах, іноді стають пусковими для формування СЕВ і депресії вже в зрілому віці [14, С. 329-334].

На стадії професійної підготовки багато учнів і студентів переживають розчарування у професії, яку здобувають. Виникає невдоволення окремими навчальними предметами, з'являються сумніви в правильності професійного вибору, знижується інтерес до навчання. Наявна криза професійного вибору [4, С. 878-891].

Як вже зазначалося, існує багато чинників, здатних вплинути на особистість студента, але хотілось би відмітити ті, які мають найбільшу вірогідність викликати негативні переживання і є вузькопрофільними саме для студента медичного коледжу.

Найбільш виражені емоційні переживання студенти медичних коледжів відчувають на другому та третьому курсах навчання. Це пов'язано з психологічними проблемами, які можуть виникати під час практичних занять в лікувальних установах. Тобто під час практичної діяльності, коли не можна довільно абстрагуватись від тих чи інших компонентів ситуації, з якою має справу суб'єкт [2, С. 6], а саме під час прямого контакту з критичними станами хворих: зі стражданнями, болем, процесом вмирання та смертю.

До психологічних стрес-факторів, які здатні впливати на особистість студента, відносяться контакти з хворими людьми і їх родичами, постійне зіткнення з чужими проблемами і чужим болем, з негативними емоціями, які несуть негативну енергію; відповідальність за життя і здоров'я інших людей; виробниче середовище з новими чинниками соціального ризику, такими як злочинність, наркоманія, бездомність і ін.

В результаті таких практичних занять можуть виникати негативні переживання, які здатні впливати на особистість молодшої людини та професійне самовизначення.

Найбільша категорія студентів на момент проходження практичних занять вже має більш менш сформовану професійну самовизначеність. Хотілось би відмітити, що відповідну до своїх професійних можливостей, тобто, це у майбутньому якісна група спеціалістів. Але, як показує статистика, певний відсоток студентів змінює своє професійне ставлення і в подальшому вибирає іншу професію. Якщо проаналізувати причини, їх можна виділити декілька.

Неочікувані переживання зі сторони студента можуть викликати умови, в яких доводиться працювати медичному персоналу. Ситуація з забезпеченням лікарськими засобами взагалі знаходиться в критичному стані. Споглядаючи на людські страждання та умови медичної допомоги у багатьох студентів руйнуються попередні уявлення про дану професію. Особливо це характерно для студентів, які мають низькі рівні підтримки з боку і самоконтролю над своїм життям.

Ще один з важливих факторів сучасної медичної допомоги, який здатний негативно вплинути на студента, є взаємовідносини між медичним персоналом і пацієнтом. Іноді під час практики студенти можуть спостерігати етичні порушення з боку лікарів або сестер, причиною яких виступають професійне вигорання, нервові розлади або просто незадоволення матеріальним становищем. Нажаль, на сьогодні недостатність фінансування медицини призвели до зниження чисельності співпереживаючого медичного персоналу, що впливає на весь лікувальний процес. Якщо студент стає свідком якогось інциденту, який не відповідає етичним нормам медичного працівника, то це може змінити його уявлення про спеціаліста і призвести до сильної внутрішньої боротьби.

Найбільшу психоемоційну напругу викликають взаємовідносини з пацієнтами, що відчувають біль, помираючими, які бояться лікарського втручання, стривоженими і напруженими, іноді агресивно налагодженими, недовірливими і їх родичами.

Під час догляду за хворою людиною медпрацівник, як правило, сподівається, що він видужає або, принаймні, стан його здоров'я в результаті лікування і догляду покращиться. Надія на сприятливий результат захворювання і видиме поліпшення стану здоров'я хворої людини надають медпрацівнику додаткові сили і наповнюють сенсом його працю. Але не завжди за хворобою йде одужання або поліпшення

здоров'я. Часом зусилля виявляються марними. Бувають ситуації, які закінчуються інвалідністю, коли пацієнт виходить з хвороби з тим чи іншим дефектом, що призводить його до відчаю, іноді викликає в нього необгрунтовану образу на медичних працівників, внаслідок чого деякі з пацієнтів можуть ображати медперсонал, звинувачуючи їх в поганому лікуванні. А можуть бути ситуації, які закінчуються смертю пацієнта і тоді медична сестра стикається з образою з боку родичів і близьких померлої людини.

Так як медична сестра проводить із хворим більше часу, ніж лікар й обслуговуючий персонал, то й критичні стани вона спостерігає від початку до кінця. Процес вмирання або смерть пацієнта стає частиною її робочого дня. Крім того вона виступає психологічною підтримкою родичів та близьких помираючого пацієнта.

Смерть як загроза, як потенційна можливість постійно присутня в діяльності медичного персоналу, викликаючи сильне емоційне напруження. Природньо, що тільки емоційно зріла, цілісна особистість в змозі вирішувати ці завдання і справлятися з подібними труднощами.

Студент, який проходить практику, також може стати спостерігачем та учасником одного з таких процесів та сприйняти проблеми пацієнтів як особисті. Враховуючи молодий вік та невідповідність до стресових переживань, ще можуть приєднатися власні проблеми, яких у сучасному житті студента безліч, це виливається у надмірну втомлюваність та невдовзі проявляється у специфічному стані.

Медичні працівники постійно бачать людей, які зіштовхуються зі стражданням, тому змушені споруджувати своєрідний бар'єр психологічного захисту від хворого, виявляти менше емпатії, інакше їм загрожують емоційні перегорання й навіть невротичні зриви [4, С. 575-579]. Тобто їм необхідна певна ступінь емоційної опірності, але вони повинні зберігати ті якості, які роблять їх не просто хорошими професіоналами, але і залишають людиною: здатність до емпатії, повага до іншої людини, дотримання норм професійної етики.

Внаслідок проаналізованої літератури можна впевнено сказати, що на стадії професійної підготовки (особливо на другому та третьому курсах навчання) багато учнів і студентів переживають розчарування у професії, яку здобувають. Виникає невдоволення окремими навчальними предметами, з'являються сумніви в правильності професійного вибору, знижується інтерес до навчання. Наявна криза професійного вибору, яка загалом характеризується негативними переживаннями та, у випадку не вирішення, початком емоційного вигорання, яке може мати негативний вплив на особистість студента та подальшу професійну діяльність. Якщо врахувати особливості професійної підготовки медичних сестер, то такі негативні переживання у більшості випадків пов'язані з психологічними проблемами, які можуть виникати під час практичних занять в лікувальних установах (наприклад, співпереживання з пацієнтами та їх родичами таких критичних станів, як біль, страх, помирання, смерть та ін.). Тобто це відбувається під час практичної діяльності, коли не можна довільно абстрагуватись від тих чи інших компонентів ситуації, з якою має справу студент.

Дослідження питання емоційного вигорання під час навчання в медичному навчальному закладі широко розглянуте в зарубіжній літературі і дуже стисло в вітчизняній. Враховуючи різницю навчально-виховного процесу зарубіжних навчальних закладів при підготовці майбутніх медичних працівників від українських, то проведені дослідження ми можемо використовувати лише частково і як підґрунтя при подальшому нашому дослідженні.

Хотілось би відмітити той факт, що в більшості випадків у вітчизняній літературі дослідження стосуються підготовки лікарів і майже не розглянуті особливості емоційних переживань у студентів медичних коледжів. А ті дослідження, які все ж таки стосуються спеціальності «медична сестра», розбирають процес емоційного вигорання лише з боку загального впливу навчального процесу без урахування особливостей впливу практичних занять в лікувальних установах на особистість майбутньої медичної сестри. І зовсім не звертається увага на вплив негативних переживань під час таких занять у лікарнях на професійне самовизначення молоді людини. Дане питання потребує практичного дослідження.

З метою попередження негативного впливу навчального процесу на особистість майбутнього медичного працівника, ми пропонуємо наступну формувальну програму.

Блок 1

Мета: ознайомити студентів першого курсу навчання з особливостями професії медичної сестри та сучасними реальними умовами роботи лікувальних закладів, психологічно підготувати до роботи за фахом; визначити особистісні особливості кожного студента для подальшого поетапного введення в роботу лікарні.

Теоретичні методи (методи дослідження):

- лекція про професію медичної сестри, умови її роботи та можливі проблеми під час контакту з пацієнтами;
- психодіагностична методика Р. Кеттелла;
- методика «прогноз».

Практичні методи:

- рольова гра «профконсультація»;
- рольова гра «приймальна комісія»;
- бесіда;
- рольова гра «пацієнт та медична сестра».

Блок 2

Мета: виробити емпатію у студентів першого року навчання, як необхідну професійну якість медичного працівника.

Методи:

- методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойка;
- методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда;
- бесіда на тему «Поняття емпатії та її необхідність в роботі медичної сестри».

Практичні методи:

- енкаунтер-групи (К. Роджерс);
- тренінг з вироблення (розвитку) захисно-адаптаційних механізмів і індивідуально психологічних якостей для протистояння стресу та інформаційним та емоційним перенапруженням.

Блок 3

Мета: визначити категорії студентів здатних до швидкого професійного вигорання; навчити студентів профілактичним методам та розглянути можливі емоційно важкі ситуації під час роботи в лікарні.

Теоретичні методи (методи дослідження):

- бесіда на виявлення особистісних деформацій;
- визначення особистісно-характерологічних акцентуацій (К. Леонгард);
- визначення психічного «вигорання» (О. О. Рукавишников);

- діагностика професійного «вигорання» (К. Маслак, С. Джексон, в адаптації Н. Є. Водопьянкової);
- визначення рівня депресії (Т. І. Балашова);
- діагностика емоційного «вигорання» особистості (В. В. Бойко);
- діагностика рівня особистої невротизації (В. В. Бойко).

Практичні методи:

- тренінг з профілактики професійного вигорання медичного працівника;
- психодрама.

Список використаних джерел та літератури

1. Агаджанян Н. А., Пономарева В. В., Ермакова Н. В. Проблема здоровья студентов и перспектива развития. Мат. 1+й Всероссийской научной конференции «Образ жизни и здоровье студентов». М., 1995
2. Балл Г. О. Актуальні проблеми психологічної епістемології — Мова і культура (науковий щорічний журнал). — Вип. 6. — Т. II. Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації. К.: Видавничий дом Дмитра Бураго, 2003. — С. 5-12.
3. Боллз Э. В. Учитесь жить с Синдромом Хронической Усталости М.: Изд-во МГУ, 2005.— 122 с.
4. Варій М. Й. Загальна психологія Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. — К.: «Центр учбової літератури», 2007.— 968 с.
5. Водопьянова Н. Е. Синдром психического выгорания в коммуникативных профессиях // Психология здоровья/Под ред. Г. С. Никифорова. СПб.: Издательство СПб ГУ, 2000.
6. Зелезинская Г. А., Коренько, П. Н., Кравченко М. А. и др. Качество жизни студентов+медиков и клинических ординаторов // Медицинский журнал МГТУ, 2006. No 4.
7. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. СПб.: Питер, 2002. — 752 с.
8. Орел В. Е. Феномен выгорания в зарубежной психологии. Эмпирическое исследование // Психологический журнал. — М.: Наука, 2001. Т. 20. No 1.
9. Шагина И. Р. Влияние учебного процесса на здоровье студентов// Астраханский медицинский журнал, 2010. No 2.
10. Nowack, K. M., Hanson, A. L. The relationship between stress, job performance, and burnout in college student resident assistants. Journal of College Student Personnel, 1983. 24.
11. Burisch M. In search of a theory: some ruminations on the nature and etiology of burnout // Professional burnout: recent developments in theory and research/Ed. W. B. Schaufeli, C. Maslach, T. Marek. — London: Taylor and Francis, 1993
12. Burke R. J., Richardsen A. M. Stress, burnout and health // Handbook of stress, medicine and health/Ed. C. Cooper. — London: CRC Press, 1996.
13. Guthrie E., Black D., Bagalkote H., Shaw C., Campbell M., Creed F. Psychological stress and burnout in medical students: a five+year prospective longitudinal study// JR. Soc. Med., 1998, 91.
14. Grassi L., Magnani K. Psychiatric morbidity and burnout in the medical profession: an Italian study of general practitioners and hospital physicians// Psychother. Psychosom. 2000, 69.
15. Maslach C., Jackson S. E. The measurement of experienced burnout. In: Journal of Occupational Behavior, 1981. 2.
16. Jacobs S. R., Dodd D. K. Student Burnout as a Function of Personality, Social Support, and Workload// Journal of College Student Development, 2003. 2.
17. Ross S., Cleland J., Macleod M. J. Stress, debt and undergraduate medical student performance// Med. Educ. 2006, 40.
18. Salanova M., Schaufeli W. B., Llorens S., Piery J. M., Grau R. Desde el «burnout» al «engagement»: Una nueva perspectiva [From «burnout» to «engagement»: A new perspective]. Revista de Psicología del Trabajo y de las Organizaciones, 2000. 16.
19. Schaufeli W. B., Martinex I. M., Marques A. Burnout And Engagement In University Students: A Cross+National Study// Journal Of Cross+Cultural Psychology, 2002, 33. No.5.
20. Tyssen R., Vaglum P., Gronvold N. T., Ekeberg O. Factors in medical school that predict postgraduate mental health problems in need of treatment. A nationwide and longitudinal study// Med. Educ., 2001.

References

1. Agadzhanjan Nikolaj Aleksandrovich. Problema zdorov'ja studentov i perspektiva razvitija / Ponomareva V. V., Ermakova N. V./— Materialy 1-j Vserossijskoj nauchnoj konferencii «Obraz zhizni i zdorov'e studentov». Moskva: 1995
2. Ball G. O. Aktual'ni problemi psihologichnoï epistemologii — Mova i kul'tura (naukovij shhorichnij zhurnal). — Vip.6. — T.II. Psihologija movi i kul'turi. Mova i zasobi masovoï komunikacii. K.: Vidavnicij dom Dmitra Burago, 2003. — s. 5-12
3. Bollz, Jedmund Bler. Uchites' zhit' s sindromom hronicheskoy ustalosti = Learning to Live With Chronic Fatigue Syndrome / Je. B. Bollz; per. G. I. Rybakova. — M.: KRON-PRESS, 1995. — 174 s. — (Bez vizita k vrachu).
4. Varij M. J. Zagal'na psihologija.: pidr. [dlja stud. vishh. navch. zakl.]/ M. J. Varij — [3-te vid.]. — K.: Centr uchbovoï literaturi, 2009. — 1007 s.— s.576 -589 ISBN 978-966-364-817-0
5. Vodop'janova N. E., Starchenkova E. S. Sindrom vygoranija: diagnostika i profilaktika. 2-e izd. — SPb.: Piter, 2008. — 336 s.
6. Zelezinskaja G. A. Kachestvo zhizni studentov medikov i klinicheskikh ordinatorov. / Koren'ko, P. N., Kravchenok M. A. i dr. /— Medicinskij zhurnal MGTU, 2006. No 4
7. Il'in, E. P. Jemocii i chuvstva / E. P. Il'in. — SPb: Piter. 2001. — 752 s.
8. Orel V. E. Fenomen vygoranija v zarubezhnoj psihologii. Jempiricheskoe issledovanie //Psihologicheskij zhurnal. Institut psihologi RAN. Moskva: Nauka, 2001. T. 20. No 1
9. Shagina I. R Vlijanie uchebnogo processa na zdorov'e studentov//Astrahanskij medicinskij zhurnal, 2010. No2
10. Nowack, K. M., Hanson, A. L. The relationship between stress, job performance, and burnout in college student resident assistants. Journal of College Student Personnel, 1983. 24.
11. Burisch M. In search of a theory: some ruminations on the nature and etiology of burnout //Professional burnout: recent developments in theory and research/Ed. W. B. Schaufeli, C. Maslach, T. Marek. — London: Taylor and Francis/. 1993.— 312s.
12. Burke R. J., Richardsen A. M. Stress, burnout and health // Handbook of stress, medicine and health/Ed. C. Cooper. — London: CRC Press, 1996-410
13. Guthrie E., Black D., Bagalkote H., Shaw C., Campbell M., Creed F. Psychological stress and burnout in medical students: a five year prospective longitudinal study// Journal of the Royal Society of Medicine, 1998, 91.
14. Grassi L., Magnani K. Psychiatric morbidity and burnout in the medical profession: an Italian study of general practitioners and hospital physicians// Psychother. Psychosom. 2000.-69
15. Maslach C., Jackson S. E. The measurement of experienced burnout. In: Journal of Occupational Behavior, 1981.
16. Jacobs S. R., Dodd D. K. Student Burnout as a Function of Personality, Social Support, and Workload// Journal of College Student Development, 2003. 2.
17. Ross S., Cleland J., Macleod M. J. Stress, debt and undergraduate medical student performance// Medical Education. 2006, 40.
18. Salanova M., Schaufeli W. B., Llorens S., Piery J. M., Grau R. Desde el «burnout» al «engagement»: Una nueva perspectiva [From «burnout» to «engagement»: A new perspective]. Revista de Psicologia del Trabajo y de las Organizaciones, 2000. 16
19. Schaufeli W. B., Martinex I. M., Marques A. Burnout And Engagement In University Students: A Cross-National Study// Journal Of Cross-Cultural Psychology, 2002, 33. No.5
20. Tyssen R., Vaglum P., Gronvold N. T., Ekeberg O. Factors in medical school that predict postgraduate mental health problems in need of treatment. A nationwide and longitudinal study// Medical Education, 2001.

А. В. Перепелица

аспирант лабораторії методології та теорії психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка, Київ
Національної академії педагогічних наук України

НЕГАТИВНЫЕ ПЕРЕЖИВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ У СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКИХ КОЛЛЕДЖЕЙ

Резюме

В статье рассматривается влияние учебного процесса на личность студента медицинского колледжа. Представлены результаты теоретического исследования выгорания на этапе профессиональной подготовки. Анализируется проблема возникновения негативных переживаний при прохождении практических занятий в лечебных учреждениях и их возможные последствия для дальнейшей трудовой деятельности.

Ключевые слова: психология, профессиональное самоопределение, студент, медицинский колледж, стресс, профессиональное выгорание.

A. V. Perepelitsa

graduate laboratory methodology and theory of psychology
G. S. Kostyuk Institute of Psychology, Kiev
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

NEGATIVE EXPERIENCE DURING EDUCATIONAL PRACTICE AND THEIR IMPACT ON THE PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF THE STUDENTS OF MEDICAL COLLEGES.

Abstract

Current issue of professional growth of students of higher medical school I — II levels of accreditation is considered in this article. It represents results of a theoretical study on professional burnout taking place at the stage of professional training. It analyzes the problem of negative experiences that emerge during taking practical training at medical institutions and their possible consequences for further labor activities.

The object of research for this article is the personality of a medical college student. The subject of research is emotional burnout during academic activities. Our goal will be to determine main psychological factors that influence the student's personality, which are capable of causing negative experiences with a possibility of further changes in the student's professional self-determination.

Having analyzed the literature on the topic one may assert with confidence that at the stage of professional training (especially in the second and third years of study) many pupils and students feel disappointment about the profession they are studying for. It is manifested through dissatisfaction with certain subjects, emerging doubts as to the correctness of their choice of profession, and the decreasing interest for studies. It means a crisis of vocational choice which is generally characterized by negative experiences and (if the problem remains unsolved) the beginning of emotional burnout which may have an adverse effect on the student's personality and further professional activities.

Keywords: psychology, professional self-determination, student, College of Medicine, stress, and burnout.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2013